

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 114 1993

Svenska Litteratursällskapet

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lars Lönnroth, Stina Hansson

Lund: Ulla-Britta Lagerroth, Margareta Wirmark

Stockholm: Inge Jonsson, Kjell Espmark, Ulf Boëthius

Umeå: Sverker R. Ek

Uppsala: Bengt Landgren, Johan Svedjedal

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen,
Slottet ing. AO, 752 37 Uppsala

Distribution: Svenska Litteratursällskapet,
Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. AO, 752 37 Uppsala

Utgiven med understöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Bidrag till *Samlaren* bör vara maskinskrivna med dubbla radavstånd och eventuella noter skall vara samlade i slutet av uppsatsen. Titlar och citat bör vara väl kontrollerade. Observera att korrekturändringar inte kan göras mot manuskript.

ISBN 91-87666-08-01

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by

Fälths Tryckeri, Värnamo 1994

Övriga recensioner

Sven Delblanc: *Homerisk hemkomst. Två essäer om Iliaden och Odysseen*. Bonniers 1992.

Minna Skaftte Jensen: *Homer og hans tilhørere. Iliaden og Odysseen*. Gyldendal 1992.

Två tunna böcker om Homeros ligger framför mig: Minna Skaftte Jensens *Homer og hans tilhørere* och det litteraturvetenskapliga verk som blev Sven Delblancs sista – *Homerisk hemkomst*. Böckernas ringa omfång – knappt 150 sidor vardera – förenar dem. Eller rättare: författarnas underliggande ambition sammanfaller. Bägge har avstått från att stapla egna och andras rön om Homeros; i stället har såväl Skaftte Jensen som Delblanc sökt en personlig infallsvinkel, en punkt varifrån det egna jagets erfarenheter kan skära genom textens väv. En vilja att leda läsarna till just de insikter som för en själv är de mest genomgripande och låta allt annat rinna som vatten mellan handens fingrar. Åtminstone tycks det mig så. Det är en glädje att få läsa böcker av det slaget.

Genom Sven Delblancs text talar Författaren som i Iliaden och Odysseen känt igen en yrkesbroder: Homeros finns, hans är verken. Delblancs 'estetiska evidenskänsla' säger honom att det uppenbart är så (s. 21), och för den som har denna känsla är argument egentligen överflödiga. Ändå lägger, förstås, Delblanc ner en hel del pedagogisk möda på att belysa kompositionella finesser och på att få sina läsare att se övergripande strukturer – till exempel att Odysseen är som ett femaktsdrama, där idén om gästfriheten är det inslag som håller textväven samman.

Någon gång kan yrkesbroderns lätt retoriska position få Delblanc att uttrycka sig på ett sätt som om han icke tålde motsägelse. (Och lust att käfta emot väcker hans text; för egen del menar jag, t.ex., att Delblancs läsning överskattar storheten i Achilles hållning samtidigt som den reducerar Hektors tragik.) Men kanske gör jag Sven Delblanc orätt. Kanske ville han – genom sitt engagemang och med sitt patos – just tvinga oss, sina läsare, till motsägelser. Tvinga oss att själva ta ställning – och därigenom göra Homeros texter till vår egendom.

Minna Skaftte Jensen inbjuder mer direkt till diskussion och läsareflexioner, och hon anlägger över huvud taget ett mer problematiserande perspektiv på Homeros och homerosforskningen. Utgångspunkten för hennes resonemang är övertygelsen att de homeriska texterna vuxit fram i samspelet mellan sångaren, hans publik och den offentlighet (d.v.s. ofta den fest) de framfördes vid. Vidare menar Skaftte Jensen

att texter av det här slaget bäst förstås om man applicerar den *performance*-idé som Richard P. Martin 1989 förde fram i *The Language of Heroes*:

»Närvärende bidrag til en forståelse af Iliaden og Odysseen som mundligt komponerede digte går i en lidt anden retning end de lige nævnte; min undersøgelse gælder rhapsodens forhold til hans publikum, som det kan spores i teksten. Her er Martins bog dog også relevant, fordi han lægger stærk vægt på fenomenet *performance*, et af nøglebegreberne i den mundtlige teori; han overfører det på de talende personer i Iliaden og framhæver kontakten mellem de talende og dem, der tales til. En succesfuld tale i Iliaden er en, hvormed den talende opnår sit formål, og Martin påviser dels, at forskellige af Iliadens talere har hver deres individuelle stil, dels at de dygtigste er dem, der er bedst til at tilpasse deres ord til dem, de er henvendt til. Tilsvarende tror jeg, at en vigtig ambition for rhapsoden selv var at tilpasse sin *performance* til sit publikum.» (s. 24)

Den bild av de homeriska texterna som successivt växer fram blir också – litet förenklat uttryckt – mindre produkten av en genial berättares personlighet (som hos Delblanc) än ett avtryck av just den offentlighet sångare och publik en gång formade och formades av.

Med den grundsyn som Skaftte Jensen har är det givet att många etablerade handbokssanningar ter sig föråldrade eller framstår som irrelevanta. Nu är det dock knappast Skaftte Jensens mening att gå till rätta med andra forskares teorier – det har hon ju som bekant gjort tidigare i andra sammanhang –, vilket inte hindrar att hon också, så att säga i förbifarten, korrigerar eller åtminstone problematiserar vad man tidigare tyckt sig veta om de homeriska texterna. Som hon med stolthet och rätta framhåller i inledningen är boken skriven med full respekt för fackvetenskapliga krav och »på grundlag af mange års arbejde med de homeriske digte og jævnlig undervisning i dem for græsk- og/eller oldtidskundskabsstuderende; den forsøger i videst muligt omfang at tage hensyn til den forskningsmæssige diskussion; og dens tese er ikke fremsat før – så vidt jeg da ved» (s. 9).

Men *Homer og hans tilhørere* är också »en subjektiv bog» – »det er min Homer, den handler om, Iliaden og Odysseen set med de øjne, der sidder i hovedet på en midaldrende kvindelig filolog i dagens Danmark» (s. 9). Och det är just genom att Skaftte

Jensen vågar skriva utifrån den subjektiva positionen, som boken blir en så stark och omtumlande läsoplevelse.

Föga förvånande upptäcker det kvinnliga ögat att Homeros spektrum, då det gäller att skildra mäns och kvinnors erfarenheter »er meget bredere, end hvad et mandsdomineret fags forskning har haft øje for» (s. 11). Vad som däremot förvånar är *hur* inskränkt och snävt det manliga perspektivet känns, då man får ta del av de pregnantia bilder av kvinnlig erfarenhet som Minna Skafte Jensen hjälper oss att upptäcka.

Ty kvinnorna har ett eget liv, även i dessa krigets och männens texter. Inte i förgrunden – så fylld av skrik, ävlan och tumult. Men i tystnaden och saknaden. De finns i männens skugga. De finns i den halvt fördolda diskursen.

Björn Sundberg

Magnus Wistrand: *Entertainment and Violence in Ancient Rome. The Attitudes of Roman Writers of the first Century A.D.* Acta Universitatis Gothoburgensis. 1992.

Hur en rad samtida romerska författare förhöll sig till vad som utspelade sig på *arena, scaena, circus* och *stadium* granskar Magnus Wistrand i sin fängslande studie *Entertainment and Violence in Ancient Rome*. Kejsar Augustus var frikostig med att erbjuda det romerska folket underhållning och Juvenalis berör i ett bekant yttrande bittert dess upptagenhet av bröd och skådespel (panem et circenses). Wistrand som har inriktat sig på en rad välkända författare från det första århundradet av vår tideräkning gör visserligen strax den reflexionen att man i stor utsträckning förhöll sig neutral till de olika företeelserna; »most of the authors do not seem to have been interested in entertainment at all». När författarna verkligen ger uttryck åt sina åsikter intar de överlag en mer eller mindre negativ attityd som skiftar med vad slags underhållning som det är fråga om. Gentemot underhållningsvåldet på arenan, gladiatorspel o.s.v., hade de romerska skribenterna föga att invända. Wistrand vänder sig mot den enligt hans mening felaktiga uppfattningen att Seneca skulle ömka sig över avrättningen av mördare och rövare – också exekutioner hörde till underhållningen på arenan. Vad Seneca menade var att dessa företeelser saknade moraliskt upplyftande kvaliteter. I Senecas stoiska företällningsvärld fanns över huvud ingen plats för medlidande; det var något som tvärtom för honom framstod som en moralisk defekt.

Wistrand har primärt varit inriktad på »violent Roman entertainment» men han fann det befogat att bredda undersökningen. »Still, violent Roman entertainment has a special interest precisely because it is so repulsive». I sin notapparat gör Wistrand en liten utläggning om hur man inom modern forskning ser på underhållningsvåldet och dess inverkan på åskådarna. Plinius prisade kejsar Trajanus för att denne utan skrupler tog vara på de uppfostrande effekterna i

gladiatorspelen där som han konstaterar rentav slavar och brottslingar kunde lägga sitt dödsförakt i dagen. Han talar om »vackra sår» (pulchra vulnera) och ger därmed »vackra» en mer moralisk än estetisk innebörd. Martialis excellerar i sina epigram med allehanda allegoriska tolkningar, exempelvis av lejonens till synes lekfulla uppträdande gentemot harar. Det gav en illustration till kejsarens storsinhet, framhöll han. Också i de grymma avrättningarna av brottslingar fann han en symbolisk potential. Bara Juvenalis bryter sig ut ur mönstret med sin renodlat negativa och föraktfulla inställning till vad som förevar på arenan.

Teatern stod lågt i kurs hos de behandlade författarna. Wistrand betecknar deras inställning som »remarkably uniform». Populära bland massorna, vulgus, stämplades skådespelarnas, histrionernas och övriga aktörers uppträdanden som depraverade och ovärdiga. Det väcker anstöt hos historikern Suetonius att kejsar Nero i egen hög person bevittnade teaterföreställningar. Suetonius uppehåller sig också vid den tumultariska oredan som gärna uppstod på teatern.

Skådespelarna stod över huvud lågt i den sociala hierarkin. På grundval av ett magert textmaterial finner Wistrand det dock möjligt att företa vissa distinktioner: »Pliny, Seneca and Martial are clearly more tolerant than Tacitus, who is consistently opposed to it». Seneca hämtar anmärkningsvärt ofta sina exempel från teatern. Man kan inte vara allvarlig jämt, reflekterar han med Plinius; i en av sina epistlar medgav denne att han fann nöje i alla slag av innoxia remissio (harmlös förströelse) som t.ex. att lyssna på komedier och beskåda mimer. »Pliny's main objections to the theatre is its lack of *severitas* and *gravitas*.» Det var en high brow-attityd som författarna överlag intog.

Ulf Wittrock

Stephen A. Mitchell; *Heroic Sagas and Ballads*. Cornell University Press 1991.

Jesse L. Byock, *Medieval Iceland*. University of California Press 1988.

»Heroic Sagas» i titeln på Mitchells bok svarar mot vad som på isländska brukar kallas *fornaldarsögur* – eller kanske snarare de traditioner som de bygger på. Mitchell definierar kortfattat denna genre inom Islands rika medeltidslitteratur som »Old Icelandic prose narratives based on traditional heroic themes, whose numerous fabulous episodes and motifs create an atmosphere of unreality» (27). Därmed avgränsas genren från de mera realistiska islänningasagorna, också med en mindre träffande term kallade släkt- eller ättesagor. De sistnämnda handlar som bekant om islänningars liv och leverne från den norska landtagningen (isl. *landnám*), som tog sin början mot slutet av 800-talet, och till ca 1030, då kristendomen var införd på Island, alltså en period på bortåt 200 år.

Fornaldarsagorna (isl. *fornöld* forntid) rör sig med en tid före landtagningen, då det ännu inte fanns några »islänningar», även om sagorna ibland leder